

Menkıbe-i Sultân Murâd
(Giriş-Dil İncelemesi-Çeviriyazı Metin)
MAHMUD PAŞA MENKİBESİ

Dr. Mehmet Dursun ERDEM*
Muhammet KUZUBAŞ**

ABSTRACT

In this article Menkıbe-i Sultân Murâd named manuscript is done transcription and language study. In introduction part of this article information about work and manuscript is given. And after this part there are language study and transcription of manuscript.

Key words: Old Türkiye Turkish, Turkish language, fonology, Menkıbe-i Sultân Murâd

TALE OF SULTAN MURAD

ÖZET

Bu makalede Menkıbe-i Sultân Murâd isimli yazmanın transkripsiyonu ve dil incelemesi yapılmıştır. Makalenin giriş kısmında eser ve yazma hakkında bilgi verilmektedir. Bu kısımdan sonra dil incelemesi ve yazma eserin çeviriyazısı bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkiye Türkçesi, türk dili, ses bilgisi, Menkıbe-i Sultân Murâd

Eski Türkiye Türkçesi ve devamı olan Osmanlı Türkçesi, Türk dilinin yazılı varlığı açısından en zengin dönemdir. Bu dönemde uzun eserlerin yanında kısa, hatıra türü eserler de mevcuttur. Bu tür eserler dönemin dili, kültürü, edebiyatı, sosyal yapısı ve devlet örgütlenmesine yönelik birçok veriyi bulabiliriz. Bu makalede inceleyeceğimiz yazma metin ise *Menkıbe-i Sultân Murâd* isimli bir yazmadır. Bu yazma eser vasıtasıyla dönemin diliyle ilgili bilgiler elde ederken devlet yönetimine ait verilere de ulaşılmaktadır.

Devletlerin başarılı bir şekilde idare edilebilmesi ve bekasının sağlanması, sadece devletin en üst kademesindeki kişinin (padişah, başbakan, cumhurbaşkanı vb.) başarısıyla mümkün değildir. Devleti yöneten kişinin çevresinde liyakat ve kabiliyet sahibi devlet yöneticileri de bulunması gerekir. Tarihi geçmişe bir göz atıldığında, nice kabiliyet sahibi padişahın yanında bulunan ve göreve ehil olmayan devlet yöneticilerinin, padişahın ülkesini daha iyi yönetmesine mani olduğu görülecektir. Aynı şekilde, padişahların mükemmel bir yönetici olmamalarına rağmen, kaliteli devlet adamları sayesinde ülkenin pek çok muvaffakiyetler kazandığını söylemek mümkündür. Bir de hem padişah hem de devlet yöneticileri işlerinin ehliyse o zaman çağlar açılır, çağlar kapatılır. Çalışmamızın konusu teşkil eden Mahmud Paşa da bu üçüncü grupta yer alır.

Edebiyatımızda, çeşitli devlet büyüklerinin veya halkın saygı duyduğu gönül erenlerinin hayatları etrafında teşekkül ettirilen eserler vardır. Gazavatnameler,

* Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. mdursunerdem@hotmail.com

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

zafernameler, menakıbnameler bu eserlerdendir. Fatih Sultan Mehmed döneminin önemli devlet adamlarından birisi olan Mahmud Paşa'nın hayatı etrafında da çeşitli menkıbeler kaleme alınmıştır. Mili Kütüphane'de A 2373 numarada kayıtlı olan ve yazarının Sinan olduğu belirtilen bir yazma eser de Mahmud Paşa'nın hayatının anlatıldığı bir menkıbedir. Menkıbenin başlığı aslında Menkıbe-i Sultân Murâd adını taşır. Ancak, menkıbenin geneline bakıldığında, olayların Mahmud Paşa etrafında cereyan ettiği görülmektedir. Menkıbede Mahmud Paşa'nın II. Murâd döneminde Edirne sarayına getirilişi, İstanbul'un fethi, fetih sonrası yaptığı çeşitli savaşlar ve ölümü anlatılır. Eserin yazılış tarihi kesin olarak belirtilmemiştir. Ancak Sinan Paşa döneminde yaşamış Sinan adlı bir kişi tarafından kaleme alındığına dair not düşülmüştür.¹ Ayrıca, eserin dili de Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir. Bu da bu eserin 16. yüzyılda kaleme alındığı düşüncesini doğrulamaktadır.

1. Ses Bilgisi: Yazma eserin başlıca ses bilgisi özellikleri şunlardır:

1.1.e/i Konusu: Menkıbe-i Sultân Murâd Hân, e/i konusunda çoğunlukla *i* tarafındadır: ri' âyetler itdiler 1b/8, giceyi 6b/11, işidince 6a/9, girü 8b/6, yire 8b/14, yirlü yirinde 9a/15, yidi yılda 10a/11, ilinde 1b/8, virdi 2a/3, didiler 2a/5, giydirüp 4b/1...

Çok az örnekte *e* ile yazılan kelimeler de karşımıza çıkmaktadır: eyitdi 9b/13,

1.2.i/u Konusu: Özellikle -ıp/-ip zarf-fiil eki çift dudak ünsüzünün etkisiyle hep yuvarlak ünlü ile karşımıza çıkmaktadır: varup 1b/10, bulup 2a/4, kalçup 2a/6, olup 2a/6, buluşup 2a/12, yazılıp 2b/7..

1.3.i/ü Konusu: Bir kısım kelime kök ve gövdelerinde ya Eski Türkçenin devamı olarak ya da çift dudak ünsüzünün tesiriyle görülmektedir: gelüp 3a/2, idüp 3a/4, yükledüp 3b/2, begenüp 3b/6, için 4b/4, düzüp 7a/4...

1.4.o/u ve ö/ü Konusu: Yuvarlak ünlüler, Arap harfli yazıda aynı işaretlerle gösterilmektedir. Türklerin daha önce kullandıkları Göktürk ve Uygur dönemi alfabelerinde de -Brahmî yazısı hariç- durum hemen hemen aynıdır². Brahmî yazısı ile kaleme alınmış Türkçe metinlerin büyük bir kısmı tercümedir. "*Bu tecümeler, ana dilleri Türkçe olmayan Budist misyonerler tarafından yapıldığı için de imlâ çok karışık ve bozuktur*"³. Yani ikilik, Brahmî yazısı ile kaleme alınmış Türkçe metinlerde de mevcuttur (TEKİN 1976:282). Bu yüzden yuvarlak ünlülerin dar veya geniş olduğunu belirleyebilmek oldukça zordur. Biz bu durum karşısında farklılık ortaya çıkarmamak için Eski Türkiye Türkçesi metinleri üzerine çalışanların çoğunun ortak tespitlerine uyduk: yürütmeyince 8b/1, boğdı 13a/12, boylu 2a/a, 6b/1, doyumluk 7a/14...

1.5.Kalınlık-incelik Uyum: Yazma metinde geçen Türkçe kelime kök ve tabanlarında kalınlık-incelik uyumuna aykırı yalnızca bir örneğe rastlanmıştır: inandığı 1b/6.⁴

¹ 16. yüzyılda üç tane Sinan Paşa vardır. Birincisi Hadım Sinan Paşa 1516-1517 arasında sadrazamlık yapmıştır. İkincisi Koca Sinan Paşa'dır ve 1580 ile 1596 arasında belli dönemlerde sadrazam olmuştur. Üçüncüsü ise, 1596 yılında sadrazamlık yapan Yusuf Sinan Paşa'dır.(bk. ÖZTUNA 1996, c. II, s. 996-967) Eserin bu sadrazamların hangisinin döneminde yazıldığı belirtilmemiştir.

² Uygur dönemi alfabeleri için bk. GABAIN 1988, s. 9-32; CAFEROĞLU 1984, s. 168-170.

³ GÜLENSOY, "Brahmî yazısı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 1, s. 467.

⁴ *İnan-* kelimesinin uyumun dışında kalması konusunda geniş bilgi için bk. DEMİR 1998, s. 200-204.

Eklerde ise Eski Türkiye Türkçesinin diğer eserlerinde olduğu gibi *-ki*, *-ken*, *-daş*, ve *-yor* uyumun dışında kalmıştır.⁵

1.6.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu: Düzlük yuvarlaklık açısından *Menkıbe-i Sulţān Murād Hān*, diğer Eski Türkiye Türkçesi eserlerine benzemektedir. Eski Türkçeden itibaren gelişmesini izleyebildiğimiz birden çok heceye sahip bazı kelimelerin sonlarındaki " *-g* " ve " *-ğ* " lar, Batı Türkçesinin başlarından itibaren düşmüştür. Bu ünsüzlerden önceki düz ünlüler umumiyetle yuvarlaklaşmıştır. Metnimizde, "*-g*, *-ğ*" seslerinin düşmesinden dolayı bünyesindeki ünlünün yuvarlaklaştığı kelimelerden bazıları şunlardır:

kapusuna 5b/4, kapudānlığı 9b/1, toptolu 10a/8...

1.7.ğ/h Konusu: *Menkıbe-i Sulţān Murād Hān*'da az sayıda *ğ>h* değişmesine rastlanmaktadır: yoħsa 5a/1, daħı 6b/15, aħşām 8b/6, uyħudan 10a/15...

1.8.k/g Konusu: Kelime bağında *k*- sesi, çok büyük oranda *g*- 'ye değişmiştir: göreyim 10b/15, gerekdür 2b/8 ...

1.9.ğ/k Konusu: Kelime başında /*k*/ ünsüzü genellikle kendisini korumuştur: kōdılar 3b/2, kōcacuğı 5a/9, kōñşı 7b/13...

2. Şekil Bilgisi: *Menkıbe-i Sulţān Murād Hān*'ın şekil bilgisi açısından önemli özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

2.1. -yor Şimdiki Zaman Eki "*-yor şimdiki zaman eki yorı- 'yürümeκ' fiilinin yorı-r geniş zaman şeklinden çıkmıştır*" (ERGİN 1986:296). Ek, Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde genellikle birleşik fiil çekimlerinde kullanılırken, Osmanlı Türkçesinde benzer hece düşmüş ve "*-yor*" şeklinde şimdiki zaman eki olmuştur. Metnimizde şimdiki zaman için daha çok "*-yor*" eki kullanılmıştır. Bu eke Eski Türkiye Türkçesinde nadiren rastlandığını bilmekteyiz. Ek, XIV. yüzyılın bazı metinlerinde görülmektedir (TİMURTAŞ 1977, s. 126; YAVUZ 1991, s. 35). *Menkıbe-i Sulţān Murād Hān*'da görülen *-yor*, büyük ihtimalle müellif tarafından kullanılmıştır. Metnin kısa oluşu ve şimdiki zaman kipinin çok kullanılmaması, daha çok üslup gereği hikaye ve geçmiş zaman kipinin kullanılması bu kip hakkında yeterince söz söylememizi engellemektedir:

baķayorlar 13b/8.

2.2. Gelecek Zaman Eki: (-isar/-iser; -ecek/-acak) Eski Türkiye Türkçesi'nin gelecek zaman eki "*-isar*, *-iser*"e, metinde rastlanılmamıştır. Bu ek yerine yazma metinde sadece bir örnekte "*-ecek/-acak*" zaman ekinin kullanıldığını görmekteyiz. Metnin hikaye üslubu gereğince ve kısa oluşu sebebiyle şimdiki zaman kipinde olduğu gibi gelecek zaman kipinde de fazla kullanım mevcut değildir.

bu yine gelecek mi 6a/14

2.3. Birleşik (Tasvirî) Fiiller: Metinde yeterlik ve tezlik bildiren birleşik fiillerle karşılaşılacaktır.

2.3.1.Yeterlik:

Yeterlik fiilleri olabilirlik, hâkimiyet, güç, bir işi yapabilme yetki ve yeteneğini ifade etmektedir. *-i-i*; *-u-ü*; *-a/-e bil-* kalıbıyla yapılmaktadır.

... yüzini Maħmūd Paşadan yaña çevirüp didi ki Maħmūd kaçdı-^ç askerligüñ ^ç uhdesinden gelebilir misüñ? 9b/12-13,

2.3.2.Tezlik:

⁵ bk. AKKUŞ 1995, ARGUNŞAH 1999, BATTAL 1997, CANPOLAT 1995, CEMİLOĞLU 2000, 2001, DEMİR 2004, DİLÇİN 1991, DUMAN 2000, ERGÜZEL 1999, GÜL 2000, GÜLSEVİN-BOZ 2004, KARAHAN 1994, KORKMAZ 1973, ÖZKAN 1990, 1993, 2000, ÖZMEN 2001, ŞAHİN 2003, TİMURTAŞ 1994, TOPALOĞLU 1978.

-a/-e; -i/-i; -u/-ü gel- Bazen ansızın gerçekleşen fiilleri, bazen de uzun süredir devam eden eylemleri anlatır. İki uzak mana yüklenmiş olması bakımından dikkat çekicidir:

... Maḥmūd Paşa ile buluşup Maḥmūd saña zulm itdüm ‘afv eyle diyüp ‘özü diledükde ol daḥı buğz kadîmden ola gelmişdür 6b/5-6,

-i/-i; -u/-ü vir-: Tezlik, acelecilik ve aniden olan hareketleri ifade eden kurallı birleşik fiildir. Asıl fiile, "-i/-i, -u/-ü vir-" yapıyla bağlanır. Türkçenin en eski birleşik fiillerinden biridir.

Gelü virdügi gibi cümle ‘ulemâ ta‘zîmen ayak üzre ƣalkdılar. 4a/6-7, ... cellâda ğazab idüp üç adam ilerü varup şiklet idi virdügi gibi cellâda n’eylesün ... 5a/2-3, ... pâdişâh daḥı ğâyet öykelenüp sarâyına içerü alup yöriyü virdi. 5a/6, Meger İstânbûluñ içine ‘asker-i İslâm giri virdügi gibi bozƣun kâfirler Ayâsofyaya ƣaçup içine ƣapanmışlar. 9a/8-9,

3.Cümle Yapısı: *Menkıbe-i Sultân Murâd Hân*’ı cümle yapıları bakımından incelediğimizde, hikâye etme üslubunun etkili olduğu görölmektedir. Bu türün diğer örnekleri *Danişmend-nâme (DEMİR 2004)*, *Battal-nâme (DEMİR-ERDEM 2006a,2006b)*, *Müseyyeb-nâme (ERDEM 2007)* ve *Saltuk-nâme*’den (AKALIN 1988, 1990, 1995) çok farklı bir şey görölmez. Tahkiye üslubunun en önemli özelliklerinden biri olan basit, sıralı ve iç içe birleşik cümle eserin nesir kısmında çoğunluğu oluşturur:

3.1.Basit Cümleler: Anlatımda akıcılık ve kolaylığı sağlamak için olaya dayalı cümleler kuran yazar, bu cümle türünden oldukça çok yararlanmışır:

Bu adam da râst geldi. 2a/1, Cümlesi bu söze tâbi‘ olup ol yigidi pâdişâh tarafından fermân ile varan kimesneye teslim eylediler. 3a/15-3b/1, Tatar begleri bu sözi maḥbûl gördiler. 7a/7-8.

3.2.Sıralı Cümleler: Öznesi ve konusu aynı olan basit cümleler arka arkaya getirilerek sıralı cümleler oluşturulmuştur. Bu cümleler genellikle cümlenin en son kısmını açıklamak için kurulmuştur. Ses ahenginin aynı tür eklerle sağlandığı bu türdeki cümleler, müstakil olarak incelendiğinde anlatımda kopukluk olacağı görülecektir:

Ƙırâl bunu göricek itdügi işe peşimân olur, ammâ fâ’ide nedür, soñ peşimânlık fâ’ide virmez imiş. 8a/9-10...

3.3.İç İçe Birleşik Cümleler: Karşılıklı konuşma ve olay nakillerinin çok olduğu *Menkıbe-i Sultân Murâd Hân*’da çok kullanılan cümle çeşitlerinden biridir:

Maḥmūd Paşa eyitdi: Emir pâdişâhımuñdur hem ƣadı-‘asker efendi üstâdımdur varup gelince düşen hızzatların edâ ideyim didi. 9b/13-15, H‘âce gelsün diyü, geldükde pâdişâh eyitdi: “H‘âce Efendi, bu ğulâmuñ ‘ilm-i İncil’de mahâreti kâmil ‘ilm-i Furƣân’da daḥı mahâret taḥşiline himmet idesüz.” H‘âce daḥı “Emr pâdişâhuñ diyüp bu ğulâma bir hâne ta‘yîn itdiler. 3b/8-11...

3.4.Ki’li Birleşik Cümleler: Osmanlı nesrinde çok sık kullanılan ki’li birleşik cümle, *Menkıbe-i Sultân Murâd Hân*’ın üslubunda önemli bir yere sahiptir:

Maḥmūd Paşayı iç oğlanı libâsıyla getürürken ƣadı-‘asker efendi dir ki ol adamı dönderüñ başına bir şarık şaruñ zirâ ‘ulemâ meclîsidür iç oğlanı libâsıyla gelmek münâsib degildür didükde dönderüp şarık şarup getürdiler. Gelü virdügi gibi cümle ‘ulemâ ta‘zîmen ayak üzre ƣalkdılar. 4a/3-7, Ba‘ de buyurdi ki câmi‘den artup ƣalan altını getürüñ getürdiler önine dökdiler. 10a/15-10b/1-2. Ol oğlana bir ğün maḥfiçe haber gönderdi ki n’eylerseñ eyle göreyim seni bolayki Maḥmūd Paşanuñ mührin mührin bir beyâz kâğıda başup baña göndereydüñ didi. 10b/14-11a/1.

Dönemin diğer eserleri gibi *çün*, *çünki*, *çünkim*, *kaçan kim*, *nagah*, *pes* ... edatlarıyla başlayan cümleler *Menkıbe-i Sultân Murâd Hân*'da sık sık görülmektedir. Bu tür edatlar genellikle paragraf gerektiren yerlerde, ilk cümlelerin başında kullanılmıştır:

... lâla çünki qaradan gemi yörütdüñ kapudânluğı saña virdüm didi. 9a/15-9b/1,

4.İfade Biçimleri:

4.1.Benzetmeler: *Menkıbe-i Sultân Murâd Hân*'ın üslûbunda dikkat çeken diğer bir öge de benzetmelerdir. Tahkiye üslubunun gereği olarak anlatılmak istenen durumu veya olayı açıklamak, anlatılanları dinleyicilerin zihninde kolay canlandırmak, dinleyenlerin veya okuyanların dikkatlerini canlı tutmak için eserde benzetmelere sık sık müracaat edilmiştir. Bunlar içerisinde halk nesrinin en önemli özelliklerinden olan hayvan benzetmeleri ağırlıktadır. Bazı benzetmeler de destanda adı geçen gazilerin çok güçlü olduklarını anlatmak için kullanılmıştır:

ol deriyi bir keskin bıcağ ile sicim gibi incecik dildi ve hâlka gibi idüp ne kadar yir çevirürse taziyye bir hışâr yapdurdı. 8a/7-8,

4.2.Deyimler: *Menkıbe-i Sultân Murâd Hân*'da doğal olarak deyimler yönünden de oldukça zengindir. Kalıplaşmış iki veya daha fazla kelime ile kısa, zengin, özlü ve çekici anlatımı sağlamak için deyimler oldukça çok kullanılmıştır. Bazıları şunlardır:

ammâ söz geçmeyüp 'âciz kaldılar. 4b/12, Maḥmūd Paşa durduğı yirden gâ'ib olup ol maḥalde olanlaruñ birisi de anuñ izi tozına iremeyüp müteḥayyir kaldılar 5a/4-5, Edirne şehrinde bir işi düşmüş 5a/9, Hemân varup ayağına düşüp 6b/2,

[1b] ⁽¹⁾ Menkıbe-i Sultân Murâd Hân

⁽²⁾Bismillahirrahmânirrahim

⁽³⁾İslambolu feth iden Sultân Mehmed'ün babası Sultân Murâd Hân ⁽⁴⁾kânün üzre Edirne şehrinde otururken 'âdeti bu idi ki taş[ra] ⁽⁵⁾şehirlerde ve köylerde zulüm var mı, 'adâlet olur mı, bileyim di[yü] ⁽⁶⁾her kaçılığa kendi cânibinden inandığı adamları gönderüp ⁽⁷⁾velâyetli bey getürdüp aḥvâllerin şorardı. İttifâk pâdişahuñ ⁽⁸⁾gönderdiği adamlardan biri gâyet 'ağıllı kimesne Rûm ilinde ⁽⁹⁾kaşaba-be-kaşaba şehir-be-şehir gezerken Manâstır didükleri şehre ⁽¹⁰⁾varup meger yaz günü idi. Bahâr eyyâmı çayır çimen gezerek ⁽¹¹⁾anı gördi ki şahrâda üç dört yüz keşiş bir yire cem' {olmuşlar} [2a] ⁽¹⁾olmuşlar birbiriyle mubâḥaşa iderler. Bu adam da râst geldi. Pâpâsuñ birine ⁽²⁾didi ki nedür aşlı bunlaruñ, böyle bir yire geldiklerinüñ. Ol daḥı cevâb ⁽³⁾virdi ki, bizim 'âdetimüz budur ki her sene {ne} başında 'ilm-i İncil kuvvetiyle ⁽⁴⁾bir müşkil mes'ele bulup mâbeynimüzde mümâreset iderüz. Kaḥkimuz ol müşkili ⁽⁵⁾hâll iderse anı büyük ruhân iderüz didiler. Bu hâlde iken anı gördi ki ⁽⁶⁾içlerinden bir uzun boylu tâze, ayağ üzre kalçup bunlaruñ bu kadar yıldan berü müşkilleri olup hâll itmekte 'âciz oldukları mes'eleyi ⁽⁷⁾ilerü varup feth idüp cevâb virdiği gibi, hemân cümle buña ta'zîm ⁽⁸⁾idüp sözine kâ'il olup vâfir ri'âyetler itdiler. Ol pâdişâh tarafından ⁽⁹⁾varan adam bunlaruñ böyle itdüklerin seyr itdükden soñra yine bir gayrı ⁽¹⁰⁾şehre daḥı cüst ü cü itmek hızmâtına revâne olup gider. Ba'de'z-zamânın ⁽¹¹⁾ol ta'yîn olunduğı cüst ü cü hızmâtında niçe aḥvâle ittîlâ' kesb

idüp dönüp pâdişâha aḥvâli aḥbâr itmege geldi. Günlerde bir gün ⁽¹²⁾ Edirne'ye geldükde pâdişâha buluşup eṭrâf ü eknâfda müşâhede eyleyüp ⁽¹³⁾ muṭṭalî' olduğu aḥvâl-i ḥavâdişi pâdişâh ḥâzretlerine bir bir vukû'ı üzre **[2b]** ⁽¹⁾ takrîr ü ḥikâye ve beyân iderken, eşnâ-yı müsâḥabetde ol Manastîr didükleri ⁽²⁾ şehruñ şahrâsında müşâhede eylediği ruhbânlaruñ bir yire cem' iyyet ⁽³⁾ idüp ' ilm-i İncilde bir meş'ele müşkilleri olup niçe yıllar kimesneler ⁽⁴⁾ ḥalline kâdir olmayup ol tâze yigit feth eyleyüp meş'elelerin cevâbını ⁽⁵⁾ virdigin ve ruhbânlar cevâbın kabûl eyleyüp aña ta'zîmler eylediklerin ⁽⁴⁾ ḥikâye ve beyân ve ' aql u ferâsetüñ keşf ü takrîr eyledükde pâdişâh ⁽⁵⁾ ḥâzretlerinüñ ṭabî'at-ı şerîfleri ol civânuñ zekâsına ve ṭab' muñ ⁽⁶⁾ neḳâvetine ṭahsîn idüp bi'z-zarûrî mâ'il oldı ve ḥuzûr-ı şerîflerine ⁽⁷⁾ getürtmek murâd-ı şerîfleri oldı. Fi'l-ḥâl fermânlar yazılıp adamlar ta' yîn ⁽⁸⁾ olinup ḳaşaba-i mezâbure'de babasına ki nâmem vuşûlünde gerekdür ki ⁽⁹⁾ oḡluñı varan adamum ile âsitâne-i sa'âdetüme irsâl idesin, der-i devlet-i ⁽¹⁰⁾ medârumda istiḥdâma lâyık imiş diyü irsâl olınup getüren adamlar ⁽¹¹⁾ varduḳda babası öyle cevâb eyledi ki şimdi benüm ḥükmüm aña geçmez, şimdi ⁽¹²⁾ ruhbânlar arasındadır. Lakin varup ruhbânlar diyeyim bir yire cem' o[lup] ⁽¹³⁾ müşâvere eylesünler ve oḡluma daḫi aḥvâli söyleyeyim, cümleñüñ bâkî **[3a]** ⁽¹⁾ ittifâkıyla niçe ma'kül görürler ise öylece ola didükde ⁽²⁾ varup ḳışşayı ruhbânlar i' lâm itdükde, ruhbânlar daḫi bir yire gelüp ⁽³⁾ kimi virelüm ve kimi virmeyelüm diyü ' azîm nizâ' olunduḳda, âḫir kendüsin ⁽⁴⁾ ol cem' oldukları maḫale da' vet idüp aña daḫi aḥvâli söylediler. ⁽⁵⁾ Meger ol daḫi ḫaylî zamân imiş ki vâkı' asında Sultân-ı Enbiyâ ⁽⁶⁾ ' Aleyhi's-şalavâti ve 's-selâmı görmüş bu ki buyurmuşlar ki elbette ⁽⁷⁾ sen İmâna gelürsin ve Sultân Murâd'a nedim olursın. Meger ol daḫi ⁽⁸⁾ bu aḥvâl ne zamân olur diyü yola bakar imiş. Bu aḥvâle muṭṭalî' olduğu ⁽⁹⁾ gibi Cenâb-ı Ḥaḳḳa derüñ şükürler idüp pâpâslara cevâb virdi ki siz ⁽¹⁰⁾ bilürsünüz, biz ulularımıza muṭî' üz didi. Mücâdele beyne'r-ruhbân çoḡaldı. ⁽¹¹⁾ Netice sözleri şunda ḳarâr itdi ki virilsün diyenler bir yaña dursun, ⁽¹²⁾ virilmesün diyenler bir yaña dursun, görelüm ḳankısı çoḳ ise söz ⁽¹³⁾ anlaruñ olsun. Mâbeynimizde ihtilâl ḳalmasun, didiler ve ayrıldıḳda virilsün ⁽¹⁴⁾ diyenler çoḳ bulundı. Hem ḳur' a şaldılar, virilsün diyenlere düşdi. ⁽¹⁵⁾ Cümlesi bu söze ṭabî' olup ol yigidi pâdişâh tarafından fermân **[3b]** ⁽¹⁾ ile varan kimesneye teslim eylediler. Ol arada adını Maḫmûd ⁽²⁾ ḳodılar ve ol şehruñ ḫalkı bir ' arabaya bir mermer direk yükledüp ol yigidi ⁽³⁾ şehirden bir mil ḳadar yir gönderi gitdiler ve ayrıldıḳda yire ol ⁽⁴⁾ direği dikkiler ve ol diregin adın ayrılık direği ḳodılar. Muḫaşşal-ı ⁽⁵⁾ kelâm Maḫmûd Paşayı Edirne'ye, Sultân Murâd'a götürdiler. Sultân ⁽⁶⁾ Murâd ol ḡulamı tamâm mertebe ḫarekât ve sekenâtn ve âdâbın begenüp ve zann ⁽⁷⁾ itdüğinden ziyâde bulup meger ol vaḳıtta Monlâ Gürânî pâdişâhuñ ⁽⁸⁾ ḫ'âcesiydi. Sultân Murâd emr eyledi, ḫ'âce gelsün diyü. Geldükde ⁽⁹⁾ pâdişâh eyitdi: "ḫ'âce Efendi, bu ḡlamuñ ' ilm-i İncil'de mahâreti ⁽¹⁰⁾ kâmil, ' ilm-i Furḳân'da daḫi mahâret ṭahşîline himmet idesüz." ḫ'âce ⁽¹¹⁾ daḫi "Emr pâdişâhuñ, diyüp bu ḡlama bir ḫâne ta' yîn itdiler. ... ⁽¹²⁾ Bu ki iki yıl ta' lîm-i ' ilm itdi. Bir gün pâdişâh ' ulemâya ḫaber gönderdi ⁽¹³⁾ buyurdi ki bu gün sarây-ı ' âmireme gelsünler bir imtiḫân olunacaḳ kimse ⁽¹⁴⁾ var, dilerim ki siz daḫi anuñla imtiḫân olasız. ' Ulemâ-yı ' azâm ⁽¹⁵⁾ pâdişâh sarâyına cem' oldılar. ' Azîm ziyâfetler olınup ba'de ol vaḳıt **[4a]** ⁽¹⁾ vaḳt-ı ḳadî' asker olan ' Alî Efendi kapucılar ketḫudâsına cevâb idüp ⁽²⁾ dir ki ḳanı ol imtiḫân olınacaḳ kimseyi getir, gelsün. Ol daḫi içerü ⁽³⁾ girüp pâdişâhuñ ṭaşra ḫareminden Maḫmûd Paşayı iç oḡlanı libâsıyla ⁽⁴⁾ getirürken ḳadî' asker efendi dir ki ol adamı dönderüñ başına ⁽⁵⁾ bir şarık şaruñ, zîrâ ' ulemâ meclîsidür, iç oḡlanı libâsıyla gelmek münâsib ⁽⁶⁾ degildür, didükde dönderüp şarık şarup getürdiler. Gelü virdüğü gibi ⁽⁷⁾ cümle ' ulemâ ta' zîmen ayaḳ üzre ḳalkdılar. Maḫmûd Paşa daḫi ol meclisde ⁽⁸⁾ ḫâzır olan

‘ulemānuñ ellerin öpüp cümleden aşığa oturdı. Ba‘de ‘ulemā⁽⁹⁾ efendiler bu ki her taraftan mes‘eleler şordılar, cümlesine cevābların virdi.⁽¹⁰⁾ Ba‘de kağı-‘ asker efendi dağı buña bir mes‘ele şordı aña cevāb virmeyüp⁽¹¹⁾ sultānum a‘lemdür didi ve kałküp elin öpüp yine yerine oturdı. ‘Alī⁽¹²⁾ Efendi didi ki āferīn ber-ħudār ol. Ol bu mes‘eleyi dağı bilürsin lakin⁽¹³⁾ edeb itdün cevāb virmedün, didi. Andan soñra kağı-‘ asker efendi cümle⁽¹⁴⁾ ‘ulemāya dir ki bu adam cümlemüzden fāzıldur diyüp bir ‘arz-ı maħzar yazup⁽¹⁵⁾ pādişāh ħazretlerine gönderdiler. Pādişāh ħazretleri maħzarı görüp [4b]⁽¹⁾ ‘ulemā efendilere ħil‘atler giydürüp yolladı. Andan soñra şabāh⁽²⁾ pādişāh ħazretleri Koca İbrāhīm Paşaya tezkere gönderdi ki Lālā senden⁽³⁾ ricā bu ki bir ehl-i ‘ilm kulum vardur, ‘ilmine ri‘āyet eyle, vezir itmek murād-ı⁽⁴⁾ ħümāyūnum olmuşdur, ħatırımız için siz dağı ma‘kül görüp siz vezir-i⁽⁵⁾ şānī olasız. Andan soñra Maħmūd Paşayı vezir-i a‘zīm itdiler. ‘Adāletle⁽⁶⁾ üç yıl tamām vezir oldı, ‘ākıbet ol bir vezirler ħased idüp Maħmūd Paşaya⁽⁷⁾ alānī nā-ma‘kül ħarāzlar idüp pādişāha gönderdiler. Pādişāh ħazretleri⁽⁸⁾ dağı ħāyet darılup Maħmūd Paşayı sarāy meydānına getürün, önümde⁽⁹⁾ boynunu uruñ diyü fermān idüp taħt kurdurup oturdı. Maħmūd Paşayı⁽¹⁰⁾ beriden eli bağlu getürdükleri gibi pādişāhuñ iħtiyār ve iş görmiş⁽¹¹⁾ adamları feryād u fiğānlar idüp pādişāhdan bunuñ kanın ricā itdiler.⁽¹²⁾ Ammā söz geçmeyüp ‘āciz kaldılar. Āħir cellāda didiler ki yazuk şöyle⁽¹³⁾ bir kimse nā-ħaķ yire ħarāz ile telef olmasun, pādişāh önünde sen dağı⁽¹⁴⁾ ziyādece ‘afv tarafluñ göster, diyü tenbīh itdiler. Ol dağı āyīn ve erkānı⁽¹⁵⁾ üzere ol ħadar ilħāh ve ibrām eyledi ki bundan artuķ olmaz, söyledikce [5a]⁽¹⁾ söyledikce pādişāh dağı ziyāde ħāzaba gelüp, yoħsa benüm emrüm emir degül midür,⁽²⁾ diyüp cellāda ħāzab idüp üç adam ilerü varup şiklet idi virdiği⁽³⁾ gibi cellāda n‘eylesün ‘āciz ħalup kılıncın kınından çıkarup Maħmūd Paşayı⁽⁴⁾ öldürmek şadedinde iken anı gördiler ki Maħmūd Paşa durduğı yirden ħā‘ib⁽⁵⁾ olup ol maħalde olanaruñ birisi de anuñ izi tozına iremeyüp müteħayyir kaldılar.⁽⁶⁾ Pādişāh dağı ħāyet öykelenüp sarāyına içerü alup yöriyü virdi. Bu kez bu ħaberi⁽⁷⁾ şehir ħalkı birbirine şāyi‘ idüp söyleşürler ki ne dirsiz āferīn Maħmūd⁽⁸⁾ Paşaya kendüyi siħir ile pādişāhuñ ħāzabından ħurtarup ħalāş oldı⁽⁹⁾ ölümden, diyü ittifaķı. Bir köyli ħocacuğı Edirne şehrinde bir iş düşmiş,⁽¹⁰⁾ bir eşege binüp Muştafā Paşa Köprüsinden berü gelüken gördiği iki⁽¹¹⁾ kimse bir yirde otururlar. Ammā biri pīr ve biri genç, ammā müşkil adamdur.⁽¹²⁾ Pīr bu ħocayı çağırdı. Bu dağı eşekden inüp bunlaruñ yanına gelüp⁽¹³⁾ selām virdi. ‘Aleyk alduğdan soñra ol pīr didi ki bildün mi iħtiyār⁽¹⁴⁾ biz kimüz. Ol köyli ħoca didi ki yok. İmdi bu kimse şehriñ pādişāhınuñ⁽¹⁵⁾ veziri idi, buna ħarāz idüp nā-ħaķ yire öldürelüm, didiler. Allah emr eyledi, [5b]⁽¹⁾ bunu ben ħalāş itdüm, bundan saña fā‘ide çok olacağdur. Var ol⁽²⁾ pādişāha benüm ağzumdan di ki Maħmūdī ol cānibe yine gönderürem⁽³⁾ olmaya ki bir kılına ħaťa getürmesün, zīrā andan çok fā‘ideler görse⁽⁴⁾ gerekdür. Hemān ol ħoca Edirneye gelüp sarāy kapusuna toğrı varup⁽⁵⁾ eşegini bağlayup pādişāh sarāyınıñ içerüsüne girüp giderken ħapucılar önüne gelüp ħādimler yanına geldiler. Didiler ki baba tiz tiz gid.⁽⁷⁾ Şekden sende bir ħaber var gibi. Ol kocacuk dağı benüm pādişāha gizlü⁽⁸⁾ ħaberüm vardur, buluşmaķ isterüm didükde anlar dağı pādişāha ‘arz itdiler.⁽⁹⁾ Ol dağı getürün göreyim, didi. Ol kocacuk dağı içerüye girdiği⁽¹⁰⁾ gibi pādişāhuñ gövdesi ditremege başladı ve yanındaki vezirüñ⁽¹¹⁾ üzerine yıkılıp ‘aklı gitdi. Müşāhibler ve iç ağaları ol kocacuğa⁽¹²⁾ ne mellet adamsuñ diyü her taraftan söylemege ve söymege başladılar.⁽¹³⁾ Hele pādişāhuñ yüzine gül-āb serpüp bir miķdār ‘aklı başına geldi⁽¹⁴⁾ ve gözün açup didi ki ol ħocayı benüm yanına getürün, getürdiler. Gelüp⁽¹⁵⁾ pādişāhuñ ħuzūrunda ta‘zīmden soñra edeb üzere tırdı. Pādişāh [6a]⁽¹⁾ pādişāh dağı buña ne aşıl kimsesin diyü su‘āl eyledükde pādişāhum⁽²⁾ ben falān köyde re‘āyā

du'âcılaruñdanam. Lakin bu şehirde bir işim düşdi. ⁽³⁾ Gelürken yolda bir yüksek yirde iki adam gördüm, otururlar. Biri pîr ve biri ⁽⁴⁾ bir müşkil genç adam. Ol pîr beni çağırıp didi ki var şehriñ içine gir, ⁽⁵⁾ pâdişâha var, ben Hızırım, bu adam pâdişâhuñ vezîri idi, bunu ğarâz ⁽⁶⁾ idüp nâ-ħağ yire öldürdelüm, didiler. Allah emr eyledi, ben bunu ħalâş eyledüm. ⁽⁷⁾ Şimdi yine ol cânibe yollasam gerek. Olmaya ki Maħmûduñ bir kılına ħatâ ⁽⁸⁾ gele, didi diyüp bâkî fermân pâdişâhuñdur, diyüp sükût eyledi. Pâdişâh ⁽⁹⁾ kocacukdan bu ħaberi işidince vâfir baħşiş virüp ğanî eyledi. Ba' de ⁽¹⁰⁾ vüzerâya emr eyledi ki varın Maħmûd Paşayı kanda bulursañuz ta' zîm birle önüne ⁽¹¹⁾ düşüñ de getirün. Vezîrler n'eyesünler fermân pâdişâhundur diyü atlarına ⁽¹²⁾ binüp şokurdanarağ girdiler ve dirler ki ne 'azîm kayda şataşduğ ki ⁽¹³⁾ dünki oğlanuñ girdâbına düşdük diyüp varup eṭrâfî bir iki dolaşup ⁽¹⁴⁾ gelüp bulmaduğ didiler ve 'azîm ṭasaya düşdiler ki bu yine gelecek mi ⁽¹⁵⁾ diyü. İrtesi gün cümle ehl-i dîvân dîvânda cem' olmış dururken görseler ki **[6b]** ⁽¹⁾ Maħmûd Paşa dünki gün boynun uralım didikleri yirde şabâh namâzın kılıp ⁽²⁾ oturmuş du'â iderken gördiler. Hemân varup ayağına düşüp ⁽³⁾ ta' zîmlerle önüne düşüp sarâyıñ dîvân-ħânesine getürdiler ⁽⁴⁾ ve pâdişâha ħaber itdiler ve dîvânı bozdılar. Pâdişâh orta kuşak ile ⁽⁵⁾ gelüp Maħmûd Paşa ile buluşup Maħmûd saña zulm itdüm, 'afv eyle, diyüp ⁽⁶⁾ 'özr diledükde ol daħı buğz kâdimden ola gelmişdür, diyü ayağın öpdî. ⁽⁷⁾ Pâdişâh ol maħalde yine vezîrliği muḳarrer eyledi ve pâdişâh ħazretleri ⁽⁸⁾ üç ay daħı yaşayup ba' de dâr-ı fenâdan dâr-ı beḳâyâ rıḫlet eyledi raḫmetullahi 'aleyh. ⁽⁹⁾ Ba' de oğlu Fâtîh Sultân Meḫmed taḫta cülüs idüp bir kaç gün pederinüñ ⁽¹⁰⁾ vefâtına müte'ellim olup dururken meger Kıırım cânibinden otuz kırk ⁽¹¹⁾ biñ miḳdârı Tatar pâdişâhuñ vefâtı ħaberin alup giceyi gündüzi katup ⁽¹²⁾ bire bire ħây idüp sürüp Edirneye geldiler ki şimdengirü taḫt bizümdür ⁽¹³⁾ diyü Edirnenüñ eṭrâfına ḳondılar. Fâtîhüñ etekleri ṭutuşup vezîr Maħmûd ⁽¹⁴⁾ Paşayı çağırdup lâla aḫvâl nice olmak gerekdür, buña bir tedârik lâzımdur, ⁽¹⁵⁾ didi. Maħmûd Paşa daħı cevâb virdi ki pâdişâhımuñ 'âlî himmetiyle anlaruñ **[7a]** ⁽¹⁾ anlaruñ tedâriki görüldi. Pâdişâh ħazretleri daħı imdi göreyim seni Allah ⁽²⁾ Te'âlâ mu'înüñ ola, didi. Maħmûd Pâdişâ dir, hemân Tatar 'askerlerinüñ bellü ⁽³⁾ başlularına birer kaḫtân ħâzırlayup yaḫalarını zehirleyüp daħı bir miḳdâr ⁽⁴⁾ peşkeşler düzüp 'asker içine varup önlerine ḳoyup dir ki şimden ⁽⁵⁾ şoñra zâhirâ taḫt sizündür, ancağ luḫ eyleñ, bize bir kaç gün mühlet virin ki ⁽⁶⁾ bizüm de yasımız var ve hem atımız ve ḳatırımız ğayı yirdedür, ħaber gönderelüm gelüp ⁽⁷⁾ esbâblarımızı yükledüp getürmege ricâyâ geldüm. Tatar begleri bu sözi maḳbûl ⁽⁸⁾ gördiler. Maħmûd Paşa daħı getürdigi kaḫtânları bir bir bunlara giydürdi ve gelüp ⁽⁹⁾ pâdişâha müjdeler eyledi ki pâdişâhum ol Tatar 'askerinüñ fesâd başlarınuñ ⁽¹⁰⁾ işleri bitdi. Zîrâ ol zehirlü kürkleri kendi elüm ile giydürdüm didi. ⁽¹¹⁾ Pâdişâh daħı bu ħaberdan mesrûr oldu. Ba' de Edirne içinde olan serrâc ⁽¹²⁾ ve at oğlanlarından bir kaç biñ 'asker peydâ idüp ellerine kılıc virüp hemân ⁽¹³⁾ Tatar begleri kırıldığı gibi ḳoman ḳurdlarum arusımı söyündürüñ, balı sizün ⁽¹⁴⁾ dür, didi. Anlar daħı doyumluk ħâḫırî için Tatar 'askerine öyle kılıc urdılar ki ⁽¹⁵⁾ ancağ dört beş biñ Tatar kaçup ḳurtuldu. Ĥaḳîḳat ol doyumlukdan bir ħabbe **[7b]** ⁽¹⁾ almadılar. İşde bu şan'atla Tatar elinden saltanat-ı 'Oşmâniyeyi ḳurtardı ⁽²⁾ ve andan şoñra şehirlerde donanmalar itdiler. Ba' de Fâtîhe ilḳâ idüp ⁽³⁾ dir ki pâdişâhum ğayı nevbet-i Ḳoşantîniyyeye geldi. Mevcûd olan ⁽⁴⁾ 'asker ile 'azîmet idüp Geliboliya gelüp andan Burusaya geçdiler. ⁽⁵⁾ Ebâ ve ecdâdunuñ türbelerin ziyâretten şoñra İznîke revân oldılar. Anda ⁽⁶⁾ üç ay miḳdârı oturağ idüp Maħmûd Paşa İznîkte Eşrefzâde dirler ⁽⁷⁾ bir şeyḫden bî'at idüp ve pâdişâh daħı Ĥacı Bayrâm nâmında bir kimesneden ⁽⁸⁾ el alup üç aydan şoñra İznîkten kalkup Ḳoşantîniyye şehrine ⁽⁹⁾ toğrılıp Ḳocaili tarafından Ḳaradeniz tarafından Eski Ĥışar didikleri ⁽¹⁰⁾

yirde karar itdiler ba'de Koştantiniyye zâbitine bir adam gönderdiler ki ⁽¹¹⁾ eger pâdişahuñ bu tarafa geldiginden su'âl olunursa bu diyâruñ ⁽¹²⁾ âb u hevâsı hûb ve laţif ve mu' tedil olmağıla bir kaç gün tebdil-i hevâ ⁽¹³⁾ için size koñşu olmağa geldi, diyü ol gönderdiği adama böyle ⁽¹⁴⁾ öğretdiler ve yolladılar. Bir kaç ay ol maħalde durdılar. Âhîr Maħmud Paşa pâ[dişâha] ⁽¹⁵⁾ dir ki pâdişâhum, bize karşı cânibden bir sâkin olacak yir olmadıkça **[8a]** ⁽¹⁾ olmadıkça bu şehruñ fethi kâbil degildir, didi. Pâdişâh dağı sen bilürsün ⁽²⁾ lâlâ, didi. Hemân Maħmüd Paşa bir şıgır derisini bir peştêmâle koyup bir adam ⁽³⁾ ile Koştantiniyye zâbitine gönderdi ki pâdişâhumuz sizden kâhice ⁽⁴⁾ varup teneffüs itmek için karşı taraftan bir şıgır göni kadar yir ister didükde ⁽⁵⁾ Koştantiniyye kırâlı didi ki olsun, baş üstüne, virelüm, diyüp icâzet ⁽⁶⁾ virdi. Maħmüd Paşaya izin haberi geldüğü gibi hemân karşıya geçüp anuñ ⁽⁷⁾ dermiyân idüp ol deriyi bir keskin bıcağ ile sicim gibi incecik ⁽⁸⁾ dildi ve halka gibi idüp ne kadar yir çevirürse taziyye bir hişâr yapdurdı. ⁽⁹⁾ Kırâl bunu göricek itdüğü işe peşimân olur, ammâ fâ'ide nedür, soñ peşimânlık ⁽¹⁰⁾ fâ'ide virmez imiş. Meger İstânbûla ol zamân zaħîre oradan gelür, ⁽¹¹⁾ Karadeñizden zaħîre geldükde toב ile virüp gemilerin batırup ⁽¹²⁾ zaħîre kıtlığından ol kadar zebün oldılar ki hiç olmaz. Andan soñra ⁽¹³⁾ on biñ kadar 'asker ile varup otuz üç günde İstânbül'ı feth ⁽¹⁴⁾ itdiler. Maħmüd Paşa bir gün pâdişâha dir ki biz bunda niçe bir otururuz. ⁽¹⁵⁾ Pâdişâh dağı didi ki yâ lâlâ nice olmak gerek. Maħmüd Paşa didi ki ruhbânlar **[8b]** ⁽¹⁾ arasında böyle meşhûrdur ki karadan gemi yürütmeyince İstânbül'ı alamaz ⁽²⁾ dirler. İşbudur ki senün 'âlî himmetüñle biz de yürüdüp alavuz, didi. Andan ⁽³⁾ soñra Gedik Paşayı yanına alup varup Oğmezdânında bir kadırğa peydâ ⁽⁴⁾ idüp tekerlekler ile yürüdüp deryâya bir mübârek sâ'atde indürdiler ⁽⁵⁾ ve içine adamlar ve toplar koyup ve yelken açup Kâsımpaşa tarafından İstânbül ⁽⁶⁾ Fener Kapusu cânibini topla döğüp yıkdılar. Aħşâm olduğda gemiyi girü çeküp Ğalaţayı muħâfaza için bir miğdâr adam ta'yin itdiler ve ol gice ⁽⁸⁾ on biñ adam ile topları çeküp şabâha dek Topkapu'sıyla Silivri ⁽⁹⁾ kapusunuñ arasında İstânbül'ı döğmege başladılar. İçerüden küffâr taşradan ⁽¹⁰⁾ İslâm 'askeri netice iki gün iki gice 'azim ceng olundu. Üçüncü ⁽¹¹⁾ gün Hazret-i Allah fırsatı İslâma virüp yarıklardan ve yıkıklardan küffâr ⁽¹²⁾ cenge tãkat getürmeyüp şaklanmağa yüz tutdukları gibi hemân ⁽¹³⁾ 'asker-i İslâm her taraftan içerüye koyulup küffâr 'askerin kırup ⁽¹⁴⁾ İstânbül'ı feth itdiler. Ba'de pâdişâh ile vezir bir yüksek yire ⁽¹⁵⁾ çıkdılar. Yahüdi kapusu yanında durup görürler ki Büyük Ayâşofya **[9a]** ⁽¹⁾ {Şofya} bir 'azim kübbeli kilisâdur, birer oğ atarlar. Öyle kavil itdiler ki ⁽²⁾ her kanımızuñ oğı üstüne düşerse ol kilisâ anuñ olsun, ⁽³⁾ ahîr bu kavle râzî olmayup didiler ki şehruñ bir tarafından sen git, bir tarafından ⁽⁴⁾ ben gideyin, her kanımız oraya evvel varırsa anuñ olsun diyüp bu söze ⁽⁵⁾ ikisi de râzî olup giderler iken meger şimdi Maħmüd Paşa Câmî'i olan yirde ⁽⁶⁾ bir mu'azzam kilisâ var imiş. Anı Maħmüd Paşa görüp Ayâşofya diyü ol ⁽⁷⁾ arada karar itdi. Pâdişâh hazretleri Ayâşofyaya varup dura vardı. ⁽⁸⁾ Meger İstânbül'uñ içine 'asker-i İslâm giri virdüğü gibi bozkun kâfirler ⁽⁹⁾ Ayâşofya'ya kaçup içine kapanmışlar. Beride Maħmüd Paşanuñ varduğı ⁽¹⁰⁾ kilisâda da meger vâfir kâfir pãpãslar var imiş. Anları kırup ve adamlar ta'yin ⁽¹¹⁾ idüp ba'de Maħmüd Paşa Fâtih Sultân Meħmedî arayı Ayâşofyaya geldi. ⁽¹²⁾ Ne bakarsuñ ol dağı kâfir ile dolu, anları dağı kırup feth itdiler. ⁽¹³⁾ Bunlardan bozulan kâfirler varup Yedikulle'ye kapandılar. On günden sonra ⁽¹⁴⁾ anı dağı feth idüp cümle erkân-ı devlet ve saltanat âsüde-hâl olup ⁽¹⁵⁾ her biri yirli yirinde karar itdiler. Ba'de pâdişâh hazretleri didi ki lâlâ çünkü **[9b]** ⁽¹⁾ karadan gemi yürüdüñ, kapudânluğı saña virdüm, didi. Maħmüd Paşa da kapudânlığı ⁽²⁾ kabul idüp yerine Gedik Paşayı vekil naşb idüp gemiler ile bir yıl ⁽³⁾ deryâda gezüp meger İstânbül'uñ yanında Çatalça dirler bir muħkem hişâr ⁽⁴⁾ var

imiş. İçinde beş altı yüz kadar kâfir ba'zı zamân gelüp İstânbül'ün ba'zı (5) yirlerin urup yağma idüp ve nice kimseleri esir iderler imiş. Bu haber Maḥmūd (6) Paşanuñ kulağına degdi. Hemân varup fi'l-hâl anı daḥı fetḥ idüp (7) geldi. Pâdişâh hazretleri didi ki lâlâ Rûmili'ne sefer itdün, vird[üm] (8) saña Rûmili beglerbegliğini. Bu manşiba daḥı el öpüp Rûmili beglerbegliğini (9) daḥı kabûl itdi. Ba'de üç yıldan soñra kâdî-asker olan 'Alî Efendi (10) ḥacca gitmek murâd idüp pâdişâhdan izin taleb itdükde pâdişâh hazretleri (11) cevâb itdi ki kendünüzden fâzıl kimse ḥâzır eyleñ de ba'de varuñ (12) saḡlık ile diyüp yüzini Maḥmūd Paşadan yaña çevirüp didi ki Maḥmūd (13) kâdî-askerligüñ 'uhdesinden gelebilir misüñ. Maḥmūd Paşa eyitdi: (14) Emir pâdişâhımuñdur, hem kâdî-asker efendi üstâdımdur, varup gelince (15) düşen ḥızmatların edâ ideyim, didi. Ba'de 'Alî Efendi icâzet alup Ka'beye [10a] (1) Ka'beye gitdi. Pîr adam idi, anda vefât itdi rahmetullahi 'aleyh. Sulṭan (2) Mehmed kâdî-askerligi de Maḥmūd Paşaya ısmarladı. Hem vezîr hem kâdî-asker (3) hem kapudân hem Rûmili beglerbegisi dört manşibuñ 'uhdesinden gelürdi. (4) Bu kadar daḡda[ḡa]sı var iken pâdişâhdan izin alup her yıl ḥalvete girüp (5) erba'in çekerdi ve şimdi câmi' i olan yerde bir 'azîm kilisâ var idi. Pâdişâhdan (6) izin alup yerine adam koyup istediḡi kilisâyı yaḡup yerine bir câmi' yapdura. (7) Pâdişâh daḥı izin verdi, bunuñ temelini ḡazarken iki dâne ḥüsrevânî küp (8) toptolu altun Maḥmūd Paşa bunu pâdişâha 'arz eyledi. Pâdişâh daḥı (9) lâlâ senüñ olsun, didi. Maḥmūd Paşa daḥı sikkeledüp cümle câmi'-i şerife (10) ḥarc idi. Şöyle ki ḥiç kimseye eşlik diyü bu güç yok idi, kendi inşâfına (11) herkeşi bâb bâb işleyüp altı yidi yılda câmi' tamâm oldı. Bir gün Maḥmūd (12) Paşa erbâb-ı divândan bir kaç kimesneler ile câmi' i ziyârete geldiler, miḥrâb (13) önünde bir miḡdâr seccâde üzerinde nevm-i galebe idüp düşünde sulṭan-ı (14) enbiyâ şallallahu 'aleyhi vesellemi gördi. Mâbeynlerinde ne vâkı' oldıysa (15) kendiler bilür. Hele uyḡudan uyanup bir mertebe aḡladı ki ḥiç olmaz. Ba'de [10b] (1) buyurdi ki câmi' den artup ḡalan altunı getirüñ, getürdiler önüne (2) döktiler. Dönüp yanında olan ehl-i divâna didi ki siz şâhid (3) oluñ, avcumda ne kadar altun çıkarsa Ḥaḡ Celle şânehü ḥazretlerinüñ (4) rızâ-yı kerîmi için Medîne-i münevvere fuḡarâsına vaḡfım olsun, diyüp tevekkeli (5) el şunup aldı. Şaydılar biñ bir altun çıkdi, şimdi her yıl şıra (6) ile biñ bir altun Medîne fuḡarâsına virilür. Beyt:

Her ki âmed be-cihân mî-reved ez dâr-ı fenâ
Çi ta'alluḡ çi temelluḡ çi ḡasâvet çi belâ

(8) Muḡaşşal-ı kelâm bundan evvel vezîr olan İbrâḥîm Paşanuñ ḡatunı vefât (9) idüp Sulṭan Mehmedüñ odalıklarından bir maḡbûl ve ḡasenen câriye virilmiş (10) idi. Bu İbrâḥîm Paşa vezîrlikden iḡrâc olunup Maḥmūd Paşa 'ilmine ri'âyete (11) vezîr olunup mezkûr İbrâḥîm Paşa ikinci vezîr olduḡı bu kadar zamândan (12) soñra meḡer ḡalbinde ḡalecân var imiş. Daḥı dimâḡında meḡer henüz vezîr-i a'zam (13) lıḡ hevâsı zâ'il olmamış idi. 'Aceb ne çâre itsem dirken meḡer İbrâḥîm Paşa (14) Maḥmūd Paşaya bir oḡlan virmişdi. Ol oḡlana bir gün maḡfıçe ḡaber (15) gönderdi ki n'eylerseñ eyle göreyim seni bolayki Maḥmūd Paşanuñ mührin [11a] (1) mührin bir beyâz kâḡıda başup baña göndereydüñ, didi. Oḡlandur, bilmezlik (2) ile fırsat düşürüp mührin bir beyâz kâḡıda urup İbrâḥîm Paşaya (3) gönderdi. İbrâḥîm Paşa daḥı Maḥmūd Paşanuñ aḡzından kendi ḡatunına ḡitâb (4) bir nâme yazar ki sen bir nâzenin olasuñ İbrâḥîm Paşa ise bir 'amel-mânde (5) pirdür. Sençileyin perî bu ma'ḡüle nâtüvâna şikâr olmaḡ revâ mıdur? İmdi (6) n'eylerseñ eyle, İbrâḥîm Paşayı zehîrle, soñra ben seni nikâḡ idüp (7) alayım diyü ve buña müte'allıḡ nice zıkr-i kabîḡ şeyler yazup tamâm itdükden (8) soñra nişfu'l-leylede toḡrı sarây-ı 'âmireye gelüp pâdişâha

buluşup ⁽⁹⁾ ağlamağa başladı. Zirā maḳdem-i vezīr olduğundan kendü için apı baca yoę-idi ⁽¹⁰⁾ ve Maḳmūd Pařa hakında iḥtirā‘ eyledi ki kğıdı ıkarup pādīřāha řundi. ⁽¹¹⁾ Pādīřāh hażretleri kğıdı ouduęı gibi fi‘l-hāl ęazaba gelüp tīz on ⁽¹²⁾ on beř ule řofisi ta‘yīn idüp yidi uleyle ḥabs olsun diyü fermān buyurdılar. ⁽¹³⁾ apucılar gelüp Maḳmūd Pařayı sarāyında ‘ibādet ider buldılar. Hele fermān ⁽¹⁴⁾ pādīřāhuñ diyüp dōrt i oęlanı ile kendüyi getürüp yidi ulleyle ⁽¹⁵⁾ teslīm itdiler. Merḥūm yidi ulleyle girdięi gibi sābıķā bī‘at itdüęi řeyḥine **[11b]** ⁽¹⁾ bir mektüb yazdı ki benim efendüm ‘aceb bizim ḥālimüz niye münceer olur diyü ol kğıdı ⁽²⁾ bir adam ile gönderdi. Ol adam varup řeyḥe buluřdı ve bu kğıdı ⁽³⁾ virdięi gibi ‘ādet-i meřāyih üzere řeyḥdür bařını ceyb-i murāķabeye eküp ⁽⁴⁾ bir miķdārdan řoñra bařını aldırup kğıdı getüren adama didi ki ⁽⁵⁾ durma, tīz falān yirde falān mahallede bir řerīfe ḥatun vardır, aña ⁽⁶⁾ var, bizden selām eyle. Maḳmūd Pařa hakında ḥayr du‘ā iste. Bolayki ⁽⁷⁾ pādīřāhuñ ęazabı sākin ola, didi. Ol adamdır varup ol ḥatunuñ evin ⁽⁸⁾ bulup apusın aldı, ḥatun gelüp kimdür, didükde Maḳmūd Pařanuñ adamı bir řeyḥ ⁽⁹⁾ efendi Eřrefzāde‘den gelürem size selām itdi. Maḳmūd Pařa‘ya pādīřāh ⁽¹⁰⁾ hażretleri ḥıřım eyledi, def‘ olması hakında du‘āñuz ricā ider, didükde dōnüp ⁽¹¹⁾ ḥatun řadaķat yā Resūllallah diyüp dir ki dūřümde bu gice Peyęamber hażretleri ⁽¹²⁾ ‘aleyhisselāmı gördüm, du‘āñ abūl oldu, diyü buyurdu. Meger bu ḥatunuñ bir ⁽¹³⁾ oęlı var imiř. Maḳmūd Pařa ser-‘ asker iken Aęrıboza bir miķdār cebeci yazdılar. ⁽¹⁴⁾ Ol cebeciler bir řer‘e muḥālif iř iřlemiřler Maḳmūd Pařa fermān idüp bunları ⁽¹⁵⁾ atlı itdiler. Meger ol ḥatunuñ oęlu ilerinde bile bulunmiř, anı daḥı me‘an atlı **[12a]** ⁽¹⁾ atlı itdiler. Bu ḥatundur ḥaber aldükda oęlu firāķına dayanamayup ilāhi benim ⁽²⁾ oęlumı öldüren pādīřāh ḥıřımına uğrasın, dimiř idim. Maḳmūd Pařa‘ya ⁽³⁾ bed-du‘ā itmege sebep bu oldu. Geri Maḳmūd Pařa bu iři bilürem ki zūlmen ⁽⁴⁾ itmedi, belki iřlāḥ-ı ‘ālem için itdi. Ammā n‘eyleyeyim oęul acısı cānıma ⁽⁵⁾ kār idüp bed-du‘ā itdüm idi. On dōrt yıldur ol du‘ām řimdi abūl, uř ⁽⁶⁾ muḥbir-i řādık ḥaber virdi, bu ḥuřuř anuñ āḥiretine zārar itmez, lāzım olan ise ⁽⁷⁾ oldur ve atılan oķ girü dōnmez. Bundan bir vechle ḥalāř mūmkün degildür. Hemān ⁽⁸⁾ var řeyḥ efendiye selām eyle, ḥaber göndersin ki řimden řoñra āḥiret tedārikine ⁽⁹⁾ meřęül olsun, diyü cevāb virdükde ol adam daḥı gelüp ıřşayı Eřrefzāde ⁽¹⁰⁾ Efendi‘ye iřitdüęi gibi naķlı idi virdi. řeyḥ daḥı mektüb yazdı ki benim cānım, ⁽¹¹⁾ řimden řoñra āḥiret tedārikini görüp bařiret üzere oluñuz, elem ekme, zīrā ⁽¹²⁾ saña sebep-i řehādetdür ve ḥalāřa mecāl yoķdur, diyü mektübü varan adamuñ eline ⁽¹³⁾ virüp gönderdi. Ol daḥı gelüp řeyḥ efendinuñ mektübün teslīm itdükde ⁽¹⁴⁾ ouyup yidi ulede Allah[a] ḥamd itdi, benim de murādum bu idi Allahü‘l-ḥamd ve‘l-minne ęayrı ⁽¹⁵⁾ murādum yoķdur diyüp andan řoñra bir divīt getürüñ, didi. Getürdiler, pādīřāha **[12b]** ⁽¹⁾ vařıyyet-nāme yazdı ve didi ki pādīřāhum, innā lillah ve innā ileyhi rāci‘ün ⁽²⁾ bu isnād ki bu ullarına olmiřdur. Allah Te‘ālā hażretlerine ma‘lūmdur ki ⁽³⁾ irtikāb itmek degil ḥātırıma bile gelmemiřdür elḥamdülillah-i te‘ālā. Sa‘ādetler ⁽⁴⁾ pādīřāhumuñ devletinde ol ařıl mūnķirāta meyl ü iḥtiyācım yoędı. ⁽⁵⁾ Bu ḥuřuřda ařlā ve at‘ā řuçuḡm yoķdur, nihāyet mertebe bu ullarına ⁽⁶⁾ sebep-i řehādet için cānib-i Ḥadan zūḥūr eyledi. Pādīřāhum řaę olsun, ⁽⁷⁾ ammā devletlü pādīřāhdan ricām budur ki evķāfımı ḥāř-ı ḥümāyūna ilḥāķ ⁽⁸⁾ itdürmeyüp ḥāli üzere onula. Bu āna degin gelen pādīřāhların virdüęi ⁽⁹⁾ bozulmamıřdur, emīndür ki devletlü pādīřāhum daḥı ‘ahde vefā idüp meřāb ⁽¹⁰⁾ ola. Ba‘de herkes uyḥuda iken, alkın ibriķe řu oñ, diyüp ābdeste ⁽¹¹⁾ řürü‘ eyledi ve ibriķ oęlanına didi ki eyā, řūfiye tarafından meř‘aleler ⁽¹²⁾ belürdi, bil ki birisi atlı itmege gelürler, hele ābdesti alup bir aç rek‘at namāz ⁽¹³⁾ ıldı ve ılarken yidi ulenuñ apusu daķ olundu. Meger apucılar ile cellād ⁽¹⁴⁾ gelmiř, ierü girdi. Cellād-ı bī-āmān hemān tūę-i ḥūn-feřānına mūbāseret idüp ⁽¹⁵⁾

kaşdın görmege muqayyed oldı. Maḥmūd Paşa daḥı cellâda bir miqdâr şabr eyle [13a] ⁽¹⁾ eyle âbdest bozalım didükde cellâduñ evvelinden yüreginde kini var imiş, ⁽²⁾ hiç iltifât itmeyüp emir pâdişahuñdur, diyüp hücum itdi. Maḥmūd Paşa ⁽³⁾ daḥı cellâd-ı bî-âmâna el arkasıyla bir muşt öyle urdu ki depesi ⁽⁴⁾ aşırı yıkıldı. Qapucılar ne urursuñ, diyü vâfir mağlata itdiler. Hele ⁽⁵⁾ tekrâr bir âbdest daḥı iki rek'at namâz kıldı. Dergâh-ı 'izzete vâfir tazarru' ⁽⁶⁾ ve niyâzdan soñra el yüze sürüp dönüp cellâda didi ki saña ⁽⁷⁾ itdügüm gâzabımdan degildür, lakin urduğuma bâ' iş budur ki kaçan ⁽⁸⁾ bir kimse öldürmek isteseler, mümkün olduğı meretebe kendüyi qorumak ⁽⁹⁾ vacıbdür, tâ ki imânına hâlel gelmeye. Ben daḥı anuñcün böyle itdüm ki şer'-i ⁽¹⁰⁾ şerife yirin bulsun diyüp ba' de elin cebine şokup bir avuç altun ⁽¹¹⁾ qapucılara virdi. Şimden soñra emr-i Yezdânı yerine getürüñ, bildüñüzden ⁽¹²⁾ kalmañ, didi. Andan soñra cellâd kemend atup boğıdı rahmetullahi 'aleyh. ⁽¹³⁾ İş tamâm olduğdan soñra yine kulle qapusı dağ olundu. Meger pâdişâhdan ⁽¹⁴⁾ haber gelmiş ki Maḥmūd Paşayı boğmasunlar, te'ḥîr itsünler, diyü. Ammâ ne fâ'ide, ⁽¹⁵⁾ kesilen baş bitmez. Ba' de meyyitin bir 'arabaya koyup ḥânesinüñ öñine burakdılar. [13b] ⁽¹⁾ Ol gice kulları cem' olup şabâh olunca beklediler. Şabâh olduğda ḥalk Maḥmūd ⁽²⁾ Paşa'yı bu ḥâlde gördükde yir yir feryâd u fiğâna başladılar ki bu ma'küle ⁽³⁾ zât-ı şerîfi 'arz ile telef idüp ve meyyitini böyle zelil komağ lâyıq mıdur diyü ⁽⁴⁾ nâleler eylediler. Ba' de pâdişâh müşâhiblerine didi ki gelün Maḥmūd Paşa ⁽⁵⁾ lâlâmuñ meyyitini ziyâret itmege gidelüm diyüp envâ'-ı nedâmet ve te'eessüfler ile Maḥmūd ⁽⁶⁾ Paşa'nuñ meyyiti olduğı yire geldiler. Meger ḥalk şokaqlarda cem' olmışlar, âzad kılam, ⁽⁷⁾ bir tepe ki geçilmez pâdişâh bu keşretüñ aşlı nedür, didükde pâdişâhum Maḥmūd Paşanuñ ⁽⁸⁾ meyyitini yol üstüne bırakmışlar, ḥalk üzerine üşmiş baqayolar, sebeb-âzad-i ḥâm oldur ⁽⁹⁾ didükde pâdişâh öyke ile dönüp didi ki ben size dimedüm mi ki câmi' ⁽¹⁰⁾ öñine koyuñ meyyiti niçün bu araya koduñuz diyüp dest-mâluñ yüzine ⁽¹¹⁾ tutup ol kadar ağladı ki vaşfa gelmez ve hem dirdi ki Maḥmūd saña ⁽¹²⁾ kem itmedüm, seni âhîret pâdişâhı eyledüm kâşki senüñ meretebeñe ben daḥı ⁽¹³⁾ vâsıl olaydum diyü emr idi ki ḥâlâ medfün olan yirde câmi' üñ ⁽¹⁴⁾ dîvârı gelmiş idi, anı yıkdırıp ol maḥale defn itdiler rahmetullahi 'aleyh ⁽¹⁵⁾ rahmeten vâsi'aten el-fâtiḥa. Bu menâkıb Merḥûm Maḥmūd Paşa'nuñ [14a] ⁽¹⁾ Paşanuñ zamân-ı vüzerâtında İbrîk oğlunu Sinân-nâm kimesneden ⁽²⁾ menkûldür ki soñra evqâfına mütevellî olmışdur toqsan beş ⁽³⁾ yaşında vefât eyledi ve oğlu daḥı Maḥmūd Paşa vakfına ⁽⁴⁾ mütevellî olmışdur ol daḥı babası ağzından ⁽⁵⁾ bu menâkıbı böylece naql itdi ⁽⁶⁾ vesselâm.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Haluk Şükrü S.T.A.D. "Dede Korkut Kitâb'ında Geçen Bir Cümle Türü Üzerine", *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (turkoloji.cu.edu.tr).
 _____ 1988. *Ebü'l-Hayr-ı Rumî - Saltuk-Nâme*, C. I, Ankara 1988.
 _____ 1990. *Ebü'l Hayr-ı Rûmî-Saltuk-Nâme*, C. III, Ankara.
 _____ 1995. "Ebu'l-Hayr-ı Rûmî'nin Saltuk-Nâme'si", *TDAY-B 1992*, Ankara.
 AKKUŞ, Muzaffer 1995. *Kitâb-ı Gunya*, TDK, Ankara.
 ARGUNŞAH, Mustafa 1999. *Muhammed B. Mahmûd-i Şirvânî, Tuḥfe-i Murâdî*, (İnceleme-Metin-Dizin), TDK Yayınları, Ankara.
 BATTAL, Aptullah 1997. *İbni-Mühennâ Lûgati*, TDK Yayınları, Ankara.
 CAFEROĞLU, Ahmet 1984. *Türk Dili Tarihi*, İstanbul.

- CANPOLAT, Mustafa 1995. ‘Ömer Bin Mezîd, *Mecmû’atü’n-Nezâ’ir*, TDK Yayınları, Ankara.
- CEMİLOĞLU, İsmet 1994. “Eski Anadolu Türkçesi Söz Diziminde “çün”lü Cümleler”, *Türk Dili*, Haziran, S. 510, TDK Yayınları, Ankara, s. 409-412.
- _____ 2000. *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara.
- _____ 2001. *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, TDK Yayınları, Ankara.
- DEMİR, Necati 1998. “İnan- Fiili Üzerine”, *Türk Dili*, S. 555, Mart.
- _____ 2004. *Dânişmend-Nâme*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DEMİR, Necati - ERDEM, Mehmet Dursun 2006a. *Battal Gazi Destanı*, Hece Yayınları, Ankara.
- DEMİR, Necati - ERDEM, Mehmet Dursun 2006b. *Battal-Nâme*, Hece Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem 1991. *Mes’ûd Bin Ahmed, Süheyl ü Nev-Bahar*, İnceleme-Metin-Sözlük, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- DUMAN, Musa 2000. *Vasiyyet-Name*, Risale Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem 1986. *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
- ERGÜZEL, Mehdi 1999. *Şirvanlı Mahmud, Tarih-i İbn-i Kesîr Tercümesi* (Iv. Cilt, 2. Kısım), Dil Özellikleri-Metin-Sözlük, Dizin, TDK Yayınları, Ankara.
- GABAIN, A. von 1988. *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın), Ankara
- GÜL, Münteha 2000. *Kitâb-ı Fezâ’il-i Mekke ve’l-Medîne ve’l-Kudsü’s-Şerîf*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- GÜLENSOY, Tuncer, “*Brahmî yazısı*”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 1.
- GÜLSEVİN, Gürer - Boz, Erdoğan 2004. *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leylâ 1994. *Erzurumlu Darir-Kıssa-i Yusuf*, TDK Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep 1973. *Marzubannâme Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, Mustafa 1990. *Cinani’nin Cilâü’l-Kulûb*, İstanbul, 1990.
- _____ 1993, *Mahmûd Bin Kâdî-i Manyâs, Gülistan Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara.
- _____ 2000. *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ÖZMEN, Mehmet 2001. *Ahmed-i Dâ’î Divanı*, TDK Yay., Ankara.
- ÖZTUNA, Yılmaz 1996. *Büyük Türkiye Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, c. II.
- ŞAHİN, Hatice 2003. *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TEKİN, Şinasi 1976. *Uygurca Metinler II, Maytrısimit*, Ankara.
- TİMURTAŞ, Faruk K. 1977. *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul.
- _____ 1994. *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- TOPALOĞLU, Ahmet 1978. *Muhammed Bin Hamza-Kur’an Tercümesi*, C. II, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul.
- YAVUZ, Kemâl 1991. *Şeyhoğlu-Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ*, Ankara.